

УДК 316.4

*Балакірева О.М., канд. соціол. наук, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
Дмитрук Д.А., канд. соціол. наук, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТА ДЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ¹

Результати моніторингу відображають динаміку довіри населення України до Національного банку України та оцінку політики НБУ, скільки українців мають заощадження та в якій валюті вони їх зберігають, втрати вкладників українських банків, затримки виплат заробітних плат та інші наслідки девальвації гривні.

Ключові слова: рівень довіри до НБУ, українські банки, заощадження (накопичення), фінансова криза, девальвація гривні, прожитковий мінімум.

Динаміка довіри до Національного банку України

Рівень довіри до Національного банку України залишається низьким: довіряють НБУ лише 12% населення країни, не довіряють – 81%. Баланс довіри становить “мінус” 68 процентних пунктів.

За даними моніторингу громадської думки, рівень довіри Національному банку України залишається одним з найнижчих за 2003–2016 рр. (рис. 1, 2).

У жовтні поточного року про повну недовіру (“зовсім не довіряють”) НБУ зазначили 51% опитаних, “скоріше, не довіряють” – 29,5%; “скоріше, довіряють” – 10,6%, “повністю довіряють” – лише 1,6% опитаних (рис. 3).

Аналіз показників рівня довіри населення Національному Банку України дозволяє зробити невтішний висновок щодо домінування переважно недовірливого ставлення до інституції громадянами країни. Більше того, представлена динаміка демонструє багаторічний тренд зниження рівня довіри. Єдиним проміжком часу (за моніторингу), на якому НБУ здобув позитивний баланс довіри, був період після Помаранчевої революції, що вирізнявся значним зростанням сподівань населення та оптимістичністю поглядів на майбутнє країни. Рівень довіри до НБУ суттєво залежить від курсу національної валюти, і наведені дані демонструють, що найістотніше зниження довіри пов’язане із стрімким падінням обмінного курсу гривні у 2008 та 2014 роках. Особливістю останнього періоду є те, що рівень довіри до НБУ не відновлюється (як це було після кризи 2008, у 2009–2014 рр.), а продовжує перебувати на низькому рівні.

Наслідком недовіри до НБУ та банківської системи є специфічна заощаджувальна поведінка населення, що характеризується орієнтацією на готівкові збереження, короткі терміни вкладів, які в свою чергу призводять до гонитви за більш ризикованими високими депозитними ставка-

¹ За результатами моніторингу громадської думки населення України “Ваша думка: жовтень 2016 року”, що проводився ГО “Центр “Соціальний моніторинг” та ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. Останнє всеукраїнське опитування населення країни здійснено з 20 по 24 жовтня 2016 р. в усіх областях України (крім тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей, АР Крим). Всього опитано 1500 респондентів. Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,55–2,58%. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв’ю за місцем проживання респондента “віч-на-віч”. Через російську окупацію АР Крим і триваючий конфлікт на Сході України жителі частини Донецької та Луганської областей, а також АР Крим не брали участі в опитуванні.

ми та здорожують кредити. Фактично, це створює нерозривне коло взаємної недовіри банківської системи та населення один до одного.

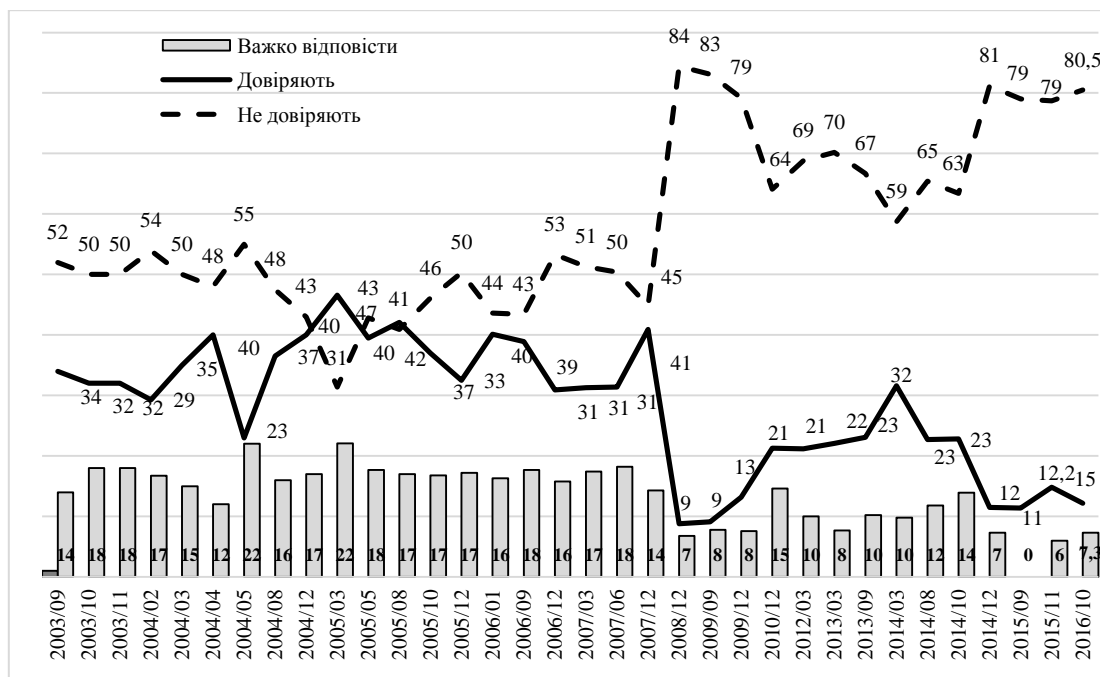

Рис. 1. Динаміка довіри до Національного банку України за 2003–2016 рр.

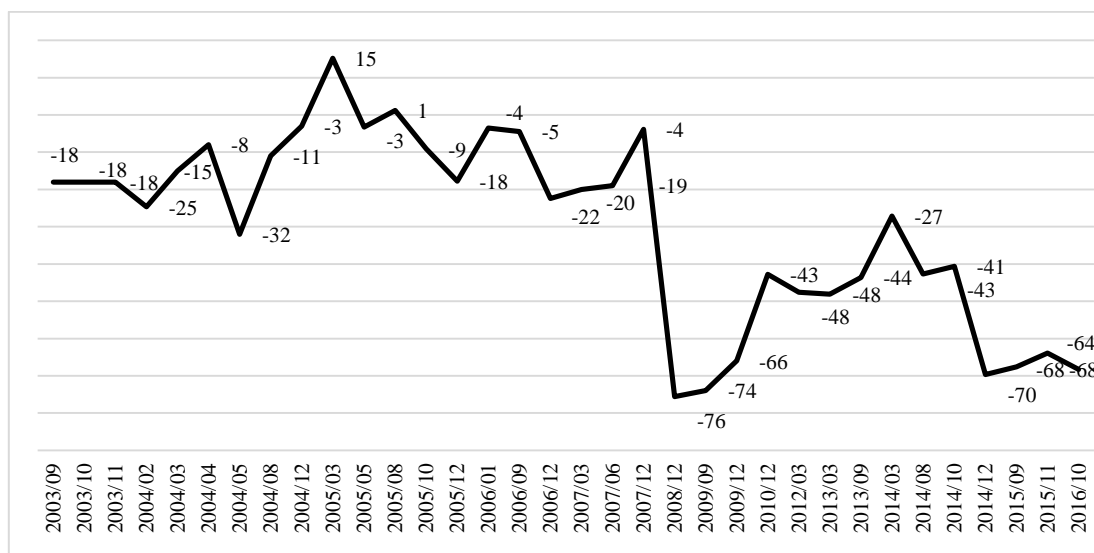

Рис. 2. Баланс довіри до Національного банку України за 2003–2016 рр.

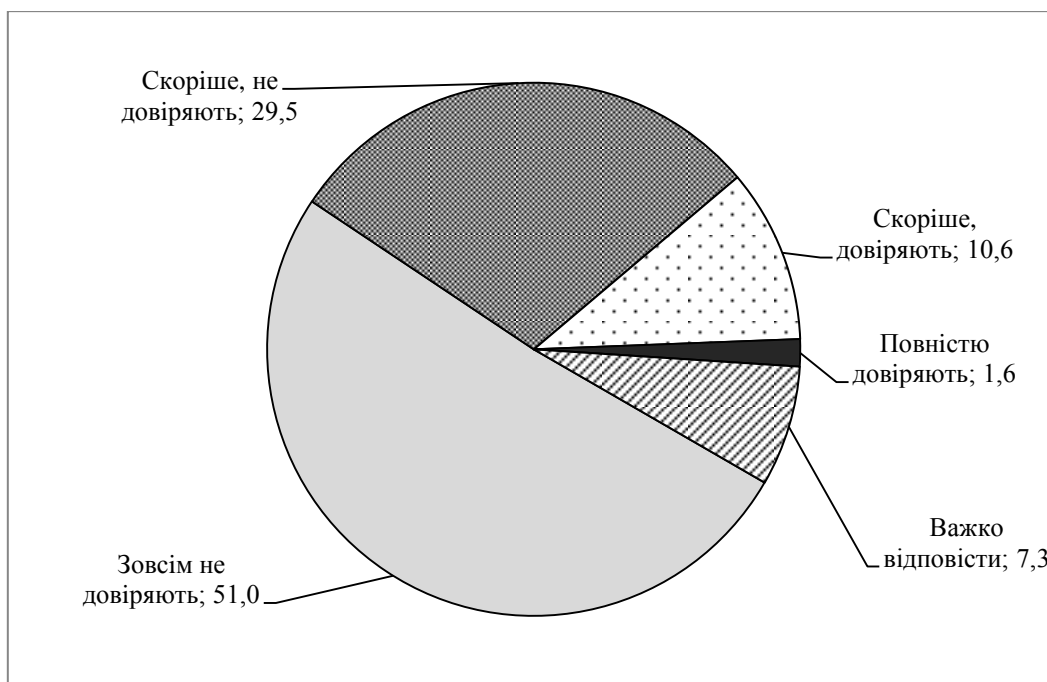

Рис. 3. Рівень довіри до НБУ, жовтень 2016 р., %

Українським банкам довіряють менше ніж 15,5% населення країни, не довіряють – 77%, причому 47,4% – “повністю не довіряють”. Умовний баланс довіри до української банківської системи становить “мінус” 61,5 процентного пункту (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
“Скажіть, будь ласка, якою мірою Ви довіряєте українським банкам?”, %

Не довіряю (“Зовсім не довіряю” + “Скоріше, не довіряю”)	77,0	Баланс довіри – 61,5
Довіряю (“Скоріше, довіряю, ніж ні” + “Повністю довіряю”)	15,5	
Зовсім не довіряю	47,4	
Скоріше, не довіряю	29,6	
Скоріше, довіряю, ніж ні	13,9	
Повністю довіряю	1,6	
Важко відповісти	7,5	

Втрати вкладників українських банків та оцінка політики НБУ

Переважає більшість населення зазнала істотних втрат від девальвації гривні, що спричинило ряд негативних впливів на їх благополуччя:

- 96,4% зазначили, що зменшилася їх купівельна спроможність;
- 91,6% підтвердили, що стало важко сплачувати комунальні послуги;
- 89,5% визнали знецінення заробітної плати;
- 82% говорять про знецінення пенсій і соціальних виплат;
- 80,7% вважають, що знецінилися гривневі заощадження;

- 75,1% відмовилися від звичного відпочинку;
- 46,6% стали боржниками (рис. 4).

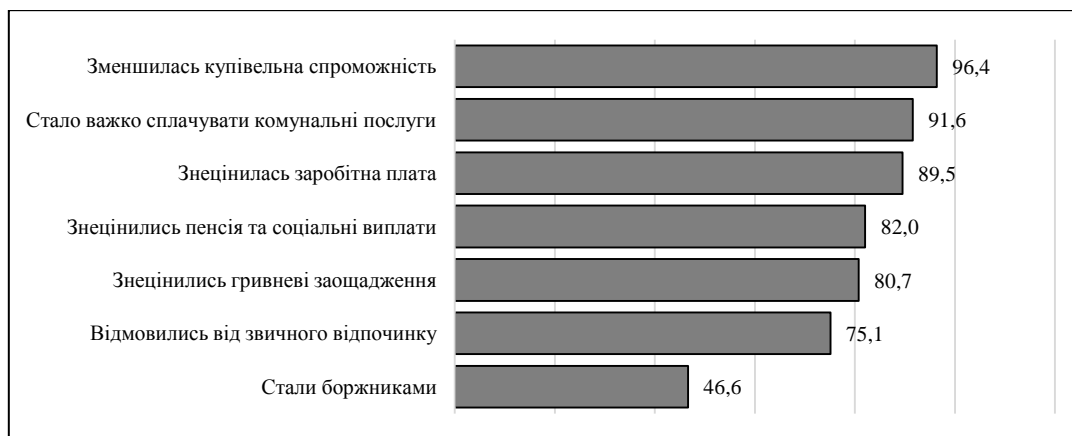

Рис. 4. Вплив девальвації гривні на благополуччя українських громадян, %

Девальвація гривні та фінансова криза негативно вплинули і на інші аспекти соціально-економічного життя: за останні два місяці 13,2% опитаних мали випадки затримки або не-виплати заробітної плати, пенсій.

Істотне зростання інфляційних очікувань призвело до того, що більшість громадян зробили переоцінку розміру прожиткового мінімуму.

Дохід на одну особу, який би забезпечував сьогодні реальний прожитковий мінімум, респонденти визначили як близький до 5000 грн (4925 грн).

Восени 2015 р. дохід, близький до 5000 грн, визначався громадською думкою (в середньому) як такий, що може забезпечити достойний рівень життя; сьогодні – це межа мінімального доходу на одного члена родини.

Порівняння середніх значень уявного прожиткового мінімуму на одну особу та реального значення прожиткового мінімуму свідчить про значну різницю (розрив у 3,5 раза – відповідно, 4925 грн та 1399 грн) (рис. 5).

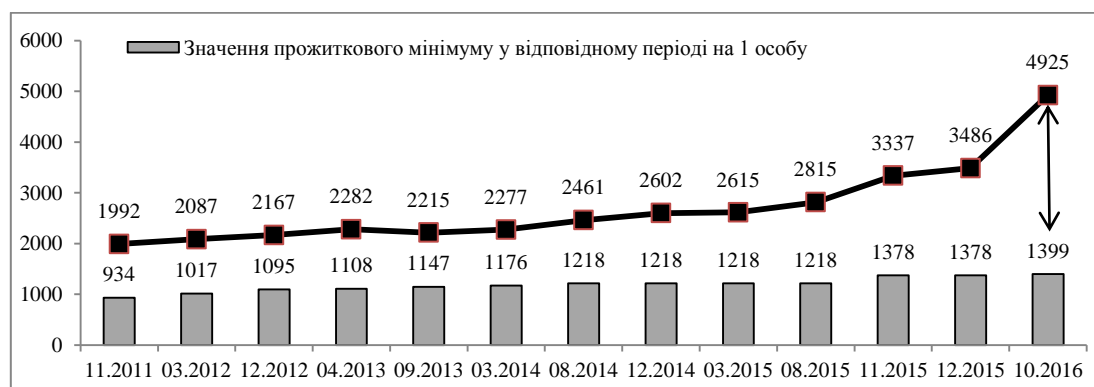

Рис. 5. Динаміка середніх значень уявного та реального прожиткових мінімумів, грн

Скільки українців мають заощадження (накопичення) та в якій валюті вони їх зберігають

Переважає більшість опитаних (67,6%) сьогодні говорить про те, що вони не мають заощадження (накопичення), лише 4,2% респондентів відповідають, що в них є заощадження (накопичення) на рахунках фінансових установ (депозити, облігації, акції). Про те, що в них є накопичення готівкою, говорять 27,5% опитаних. Лише 0,7% респондентів зазначають, що вклали заощадження у дорогоцінні метали або коштовності. Якщо ми подивимося на структуру найпопулярнішого серед населення способу збереження заощаджень – готівку, то побачимо, що більшість (56%) надає перевагу національній валюті, 34% мають заощадження у доларах США, 9% – в євро.

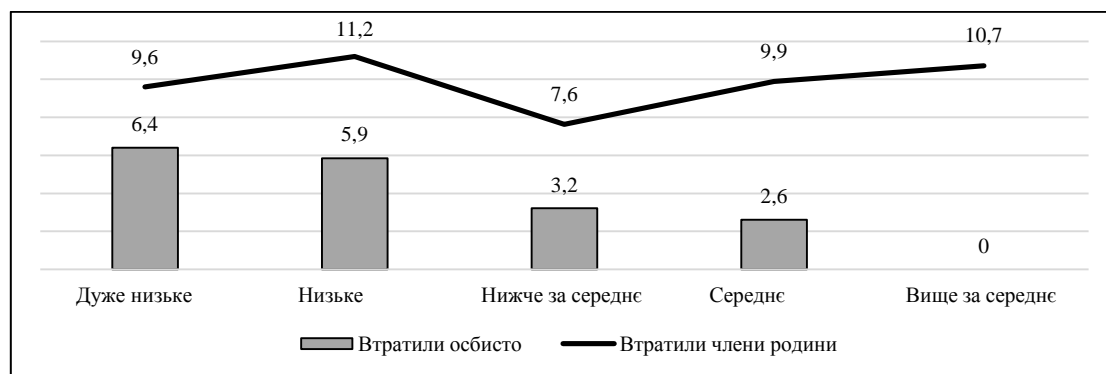
За даними опитування, 8,8% респондентів відповіли, що тримають депозити в банках. Цей показник вдвічі вищий, ніж той, коли людей запитують про заощадження (4,2%), що свідчить про різні аспекти сприйняття заощаджень та їх розмірів і дає можливість приблизно оцінити рівень відвертості при відповіді на запитання особистого фінансового характеру.

За останні 2 роки 4,1% респондентів особисто втратили вклади в проблемних банках, ще 9,4% мають членів родини, які втратили вклад (табл. 2, рис. 6). Можна стверджувати, що основний тягар втрат впав на найменш забезпечених громадян України. Якщо показник втрат вкладів серед членів родини знаходиться на приблизно одному рівні у всіх майнових групах, то частота особистих втрат є найбільшою серед найменш забезпечених.

Таблиця 2

Частка тих, хто зазнав втрат у розрізі основних груп самооцінки матеріального становища, %

	Самооцінка матеріального становища					Серед усіх
	Дуже низьке	Низьке	Нижче за середне	Середнє	Вище за середнє	
<i>Втратили особисто</i>	6,4	5,9	3,2	2,6	0	4,1
<i>Втратили члени родини</i>	9,6	11,2	7,6	9,9	10,7	9,4

Рис. 6. Частка тих, хто зазначив про втрату коштів у проблемних банках серед різних груп за матеріальним становищем, %

Аналіз структури груп населення, які мають вклади та які втратили заощадження в банках, що закрилися за останні 2 роки, свідчить про те, що банківська криза зачепила майже половину вкладників країни.

Серед тих, хто сьогодні має вклади, особисто втрачали гроші в проблемних банках (14,4%), ще у 7% нинішніх вкладників зазнавали втрат члени родини.

Оцінюючи діяльність НБУ, лише 7,4% опитаних підтвердили, що головний регулятор доклад достатньо зусиль для порятунку банків, в яких втратили свої заощадження громадяни України.

Лише 10,3% вважають, що НБУ достатньою мірою захищає права та інтереси вкладників українських банків; 8,2% – що НБУ зробив достатньо, щоб недобросовісні власники банків не уникнули відповідальності; 20,6% – що НБУ зацікавлений у стабільному курсі гривні.

Лише 1% оцінює зусилля НБУ як головного регулятора та гаранта надійності національної банківської системи повністю позитивно та вважає їх цілком достатніми. Ще 6% готові розцінювати їх як “скоріше, достатні” і оцінювати переважно позитивно (рис. 7).

З відповідей респондентів можна побачити переважно негативну оцінку і ряд інших напрямів діяльності НБУ (рис. 8).

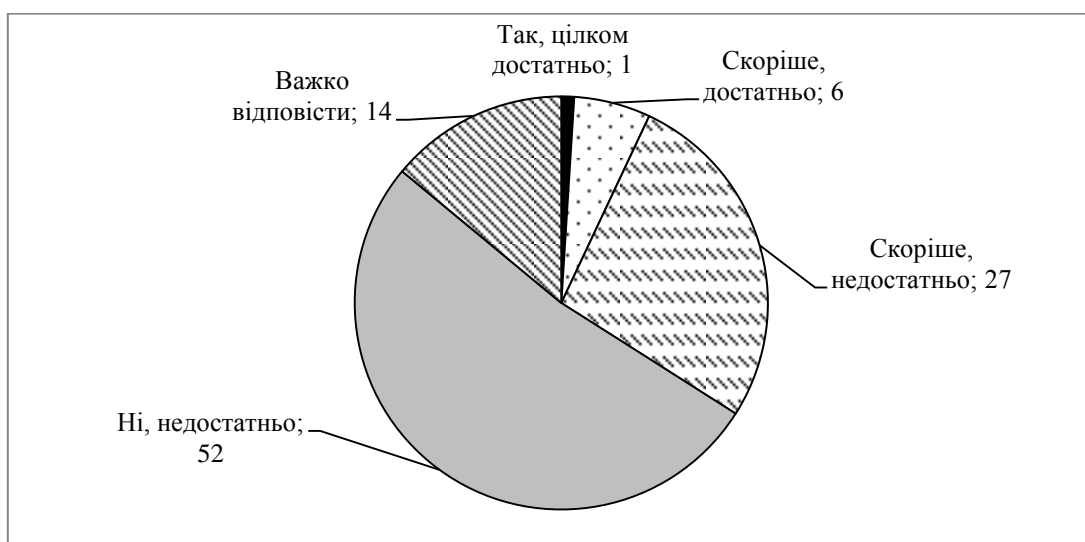

Рис. 7. Оцінка зусиль НБУ щодо порятунку банків, в яких втратили свої збереження громадяни України, %

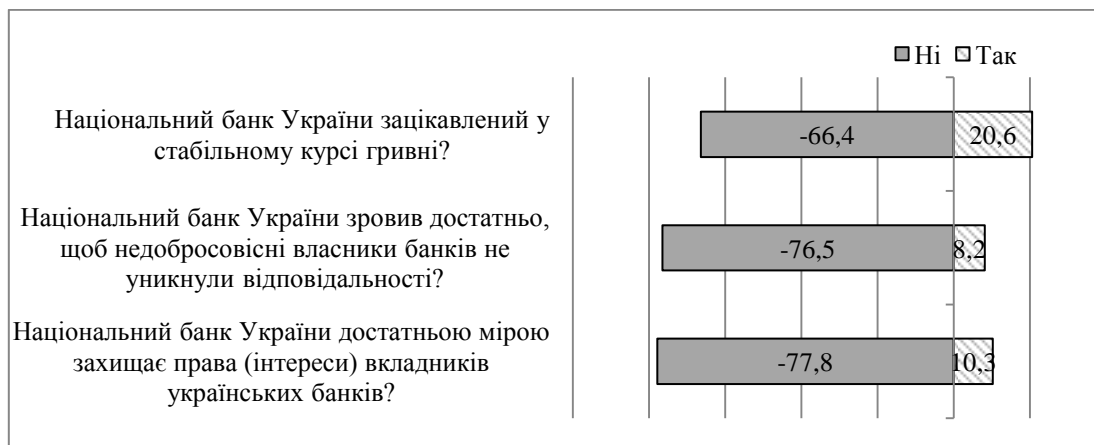
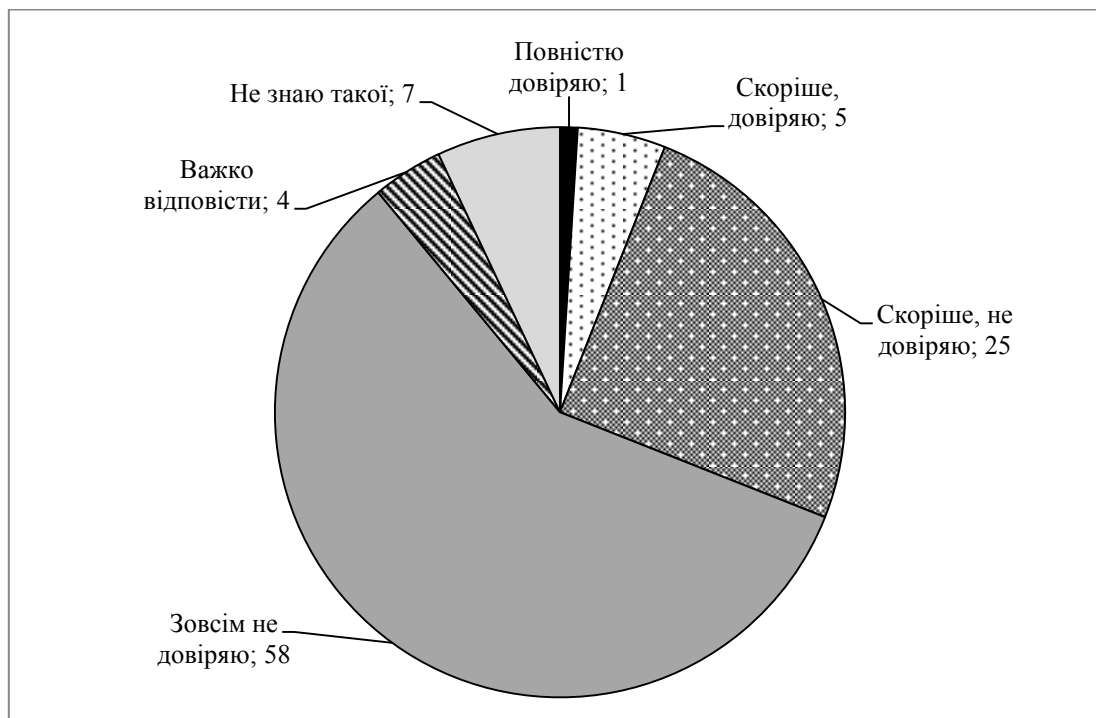

Рис. 8. Оцінка діяльності НБУ, %

Оцінка діяльності Голови НБУ В.О. Гонтаревої

Баланс довіри до Голови НБУ В.О. Гонтаревої становить “мінус” 77 процентних пунктів. Довіряють їй лише 6%, не довіряють – 83% (58% “зовсім не довіряють” та 25% “скоріше, не довіряють”) (рис. 9).

Лише 3,7% опитаних довірили б свої збереження їй особисто (табл. 3).

Рис. 9. Рівень довіри голові НБУ В.О. Гонтаревій, %

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи довірили б Ви свої заощадження особисто Валерії Гонтаревій, як банкіру?”, %

Так (“Так” + “Скоріше, так”)	3,7
Ні (“Скоріше, ні” + “Ні”)	89,7
Так	0,8
Скоріше, так	2,8
Скоріше, ні	19,5
Ні	70,2
Важко відповісти	6,6

Готові підтримати звернення народних депутатів до Президента України з вимогою відставки В.О. Гонтаревої 68,9% опитаних (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи готові Ви підтримати звернення народних депутатів до Президента України з вимогою відставки Валерії Гонтаревої?”

Так (“Так” + “Скоріше, так”)	68,9
Ні (“Скоріше, ні” + “Ні”)	16,5
Так	44,0
Скоріше, так	24,9
Скоріше, ні	8,7
Ні	7,8
Важко відповісти	14,6

Рівень довіри населення країни до Національного банку України залишається низьким: йому довіряє лише 12%, не довіряє – 81%. Баланс довіри становить “мінус” 68 процентних пунктів.

Українським банкам довіряє менше ніж 15,5% населення країни, не довіряють – 77%, причому 47,4% – повністю. Умовний баланс довіри до української банківської системи становить “мінус” 62 процентні пункти.

Переважає більшість населення зазнала істотних втрат від девальвації гривні, що спричинило ряд негативних наслідків для благополуччя українців: 96,4% зазначили, що зменшилися їх купівельна спроможність; 91,6% підтвердили, що стало важко сплачувати комунальні послуги; 89,5% визнали знецінення заробітної плати; 82% говорять про знецінення пенсій і соціальних виплат; 80,7% вважають, що знецінилися гривневі заощадження; 75,1% відмовилися від звичного відпочинку; 46,6% стали боржниками.

За даними опитування, 8,8% респондентів відповіли, що тримають депозити в банках. За останні 2 роки 4,1% опитаних особисто втратили вклади в проблемних банках, ще 9,4% мають членів родини, які втратили вклад.

Оцінюючи діяльність НБУ, лише 7,4% опитаних зазначили, що головний регулятор доклав достатньо зусиль для порятунку банків, в яких втратили свої заощадження громадяни України.

Лише 10,3% вважають, що НБУ достатньою мірою захищає права (інтереси) вкладників українських банків; 8,2% – що НБУ зробив достатньо, щоб недобросовісні власники банків не уникнули відповідальності; 20,6% – що НБУ зацікавлений у стабільному курсі гривні.

Баланс довіри до голови НБУ В.О. Гонтаревої становить “мінус” 77 процентних пунктів. Лише 3,7% опитаних довірили б свої заощадження їй особисто.

Готові підтримати звернення народних депутатів до Президента України з вимогою відставки В.О. Гонтаревої понад 2/3 дорослого населення (68,9%).

За останні два місяці 13,2% опитаних мали випадки затримки або невиконання заробітної плати, пенсій.

Дохід на одну особу, який би забезпечував сьогодні реальний прожитковий мінімум, респонденти визначили як близький до 5000 грн (середнє значення – 4925 грн), що в 3,5 рази більше, ніж гарантований державою.

Отримано 26.09.16 і оновлено 25.10.16

Балакирева О.Н., канд. социол. наук, завотделом мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ “Институт экономики и прогнозирования НАН Украины”, глава правления ООО “Украинский институт социальных исследований имени Александра Яременко”, ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011,

Дмитрук Д.А., канд. социол. наук, научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ “Институт экономики и прогнозирования НАН Украины”, директор ООО “Центр “Социальный мониторинг”, ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА И ДЕВАЛЬВАЦИИ ГРИВНЫ

Результаты мониторинга отражают динамику доверия населения Украины к Национальному банку Украины и оценку политики НБУ, сколько украинцев имеют сбережений и в какой валюте они их хранят, потери вкладчиков украинских банков, задержки выплат заработных плат и другие последствия девальвации гривны.

Ключевые слова: уровень доверия к НБУ, украинские банки, сбережения (накопления), финансовый кризис, девальвация гривны, прожиточный минимум.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, head of the board, Ukrainian Institute for Social Research after Oleksandr Yaremenko, 26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, e-mail: bon@ief.org.ua, bon.smc@gmail.com,

Dmytruk D.A., PhD (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences, director, Center “Social Monitoring”, 26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, e-mail: dmitruk_d@ukr.net

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE FINANCIAL CRISIS AND THE DEPRECIATION OF THE HRYVNIA

The level of the populations' trust to the National Bank of Ukraine remains low: only 12% trust it, and 81% do not trust it. The trust balance is “minus” 68 percentage points. Ukrainian banks are trusted by less than 15,5% of the population, 77% do not trust them, in particular 47,4% – do not trust them fully. Conditional trust balance to the Ukrainian banking system is “minus” 62 percentage points. The vast majority of the population suffered significant losses from hryvnia depreciation, which resulted in a number of negative consequences for the well-being of Ukrainians: 96,4% said that their purchasing power reduced; 91,6% of respondents confirmed that it had become difficult to pay utility bills; 89,5% of respondents noted the fall in value of wages; 82% mentioned the devaluation of pensions and social benefits; 80,7% believe that their hryvnia savings have depreciated; 75,1% refused the usual leisure; 46,6% became debtors. According to the survey results, 8,8% of the respondents said that they have deposits in banks. For the last 2 years, 4,1% of respondents personally lost deposits in troubled banks, another 9,4% have family members who have lost their deposits. Evaluating the activities of the NBU, only 7,4% of respondents noted that the main controller has made sufficient efforts to rescue banks, in which citizens of Ukraine have lost their savings. Only 10,3% believe that NBU sufficiently protects the depositors' rights (interests) in Ukrainian banks; 8,2% – that NBU made enough for the dishonest bank owners to be able to escape justice; 20,6% believe that NBU is interested in a stable hryvnia exchange rate. The balance of trust

to the NBU Governor V.O. Gontareva is “minus” 77 percentage points. Only 3,7% of respondents would trust their savings to her personally. More than 2/3 of the adult population (68,9%) are ready to support deputies' appeal to the President of Ukraine to demand the resignation of V.O. Gontareva. For the past two months, 13,2% of the respondents had cases of delayed or unpaid salaries and pensions. The income per capita, which would ensure today's real subsistence level, respondents identified as close to 5,000 UAH (average value – 4,925 UAH), which is 3,5 times more than the one guaranteed by the state.

Keywords: the level of trust to the NBU, Ukrainian banks, savings (accumulation), the financial crisis, the devaluation of the hryvnia, minimum subsistence income.